

ka krátky prierez jeho literárnymi aktivitami (s. 125) a venuje sa hlavne historickému pozadiu vzniku predmetného textu – napr. fenoménu pietizmu – a konkrétnej literárno-estetickej analýze v kontexte baroka. Ide zrejme o zhrnutie niekoľkých kapitol vlastnej dizertácie, príp. novších zistení. To negatívne poznačilo kompozíciu textu, kde sa niektoré formulácie opakujú. Štúdiu však nemožno uprieť ani pozitíva, napr. v analýze štýlu. Vítané by bolo zapracovať medzi štýlotvorné prvky grécizmy, frazeologizmy a sentencie.

Medzi klady sprievodných textov tejto edície patria aj relatívne podrobné vysvetlivky (s. 140 – 144), vrátane odkazov na autorov, ktorých ohlasy nesie Hruškovícov text, aj keď by sa iste ešte dali doplniť o stopy lektúry Cicerona (s. 98) či Vergília; sentencia *labor quidem improbus omnia vincit* (s. 96) je akiste kombináciou veršov z Georgík a Bukolík.

V edičnej poznámke (s. 145 – 146) Ľ. Ozábalová podrobne opisuje originálny kódex a jeho osudy a venuje sa paleografickej stránke textu, ktorý transkribovať nebola ľahká úloha. O správnosti rozhodnutia prepisovať slová v gréckej alfabéte latinkou sa dá pochybovať. Ak upozornila v edičnej poznámke na neklasickú morfológiu slovesných tvarov typu *fuisse secutus*, nemala azda obísť ani Hruškovícovo syntaktické vybočenie *persuasus sum* (s. 16) ovplyvnené materinským jazykom. Do akej miery sú pre transkripciu historických mien z uhorského obdobia slovenských dejín v texte tohto druhu záväzným dokumentom Pravidlá slovenského pravopisu, to môže byť predmetom diskusie. Použitie podoby Prešporok miesto Bratislava však rozhodne treba odobriť.

Keby Hruškovícova latinská dvojdielna autobiografia vyšla vo vydavateľstve, ktoré má skúsenosti s vydávaním textov tohto druhu alebo je priamo na ne zamerané, určite by sa uvedené nedostatky eliminovali už vo fáze redigovania. Zdá sa, že by prospelo konečne vytvoriť akademickú edíciu takýchto textov podobne, ako je to napr. v Maďarsku alebo v Nemecku, a nespoliehať sa na aktivity obeťavých nadšencov.

Daniel Škoviera

Brtáňová, Erika: STREDOVEKÁ SCHOLASTICKÁ KÁZEŇ. Bratislava, Veda 2000. 200 s.

Staršiu slovenskú literatúru možno čiastočne prirovnať k Šípkovej Ruženke, kráľovskej dcére, ktorá si o vreteno poranila prst a upadla do hlbokého storočného spánku. Osud k nej bol však taký milostivý, že prišiel neznámy princ, ktorý zakliatu princeznú prebudil k životu horúcim bozkom. Hoci Šípková Ruženka buvinkala medzi ružovými kríkmi celú storočnicu, precitla rovnako mladá, krásna a pôvabná, aká bola pred svojím nešťastným vretenovým dobrodružstvom.

Zámerné som hovoril o čiastočnom prirovaní, lebo medzi staršou slovenskou literatúrou a Šípkovou Ruženkou sú určité nezanedbateľné rozdiely. Staršia slovenská literatúra nikdy neupadá do takého dlhoročného letargického spánku, ale iba do spánočku kratších časových intervalov. Dosiaľ ju k životu kriesilo bozkom postupne niekoľko odvážnych gavalierov rozmanitej vekovej kategórie. Zopár z nich pri pokuse o jej oživenie sa zamotalo tak nešťastne do ružových kríkov, že v ostrom tní prišli o svoj biedny život. Pozoruhodné je, že takmer 1000-ročná slovenská literatúra pripadala svojim osloboditeľom ako šarmantná mladucha. S postupným rastom emancipácie nežného pohlavia vytláčajú z pozície odklínačov literárnej Ruženky takmer na perifériu odklínačky s literárnovedne solídne podkutými čižmičkami (o ich vekovej stupnici galantne a taktne pomlčím). Zároveň chciac-nechtiac musím odložiť nabok mužskú nadradenosť a samolúbosť a priznať, že sa tejto sizyfovskej bádateľskej úlohy zhostili zväčša úspešne, aj keď pritom nemôžu z mravnostných dôvodov použiť typicky mužskú bozkovú techniku osvedčenie pri prebúdzaní žien ponorených do hlbokého spánku. Istotne ich kriesiteľská metóda nemá citové pozadie, ale rozumové vedné a odborné, pričom medzi odklínačkou a odklíňaným objektom musí panovať aj určitá sympatia.

Za vzorný príklad odklíňacieho literárnovedného manévru a stratégie považujem publikáciu E. Brtáňovej o stredovekej scholastickej kázni.

V Úvode autorka načrtáva cieľ svojej práce. Chce „poukázať“ na interpretačné špecifiká a „inakosť“ textu stredolatinskej kázne i na spôsob, ako možno preniknúť k jej zašifrovanému posolstvu“. Preto už v úvodnej časti práce osvetľuje základné pojmy, ktoré súvisia s predsavzatou úlohou, vrcholiacou v analýze kázne nemeckého scholastického kazateľa Henrica de Frimaria (1245 – 1340) *Piscatores descenderant* zo zborníka *Sermones de tempore*. K takým pojmom patrí napríklad vzťah stredovekej a kresťanskej literatúry, dôležitosť kódexov pre jej štúdium, významová zašifrovanosť, utajenosť literárneho diela, rétorická poetika a recepcia kazateľských žánrov.

Keď čítame kapitoly nasledujúce po Úvode, každá stránka publikácie nás presvedča, že autorka po dôkladnom štúdiu materiálu koncipovala svoju prácu s dobre premysleným zámerom, cieľavedome, dômyselne, dôvtipne a logicky ako sumu všeobecných, ale aj špecifických teoretických poznatkov o stredovekej literatúre vôbec a o jej kázňovom žánre osobitne. Pod jej rukami tak vznikla perfektná príručka či učebnica stredovekej literárnej teórie, estetiky a poetiky. Možno ju odporúčať ako „povinné školské čítanie“ pre adeptov literárnej vedy, ale aj pre pokročilých, ostrieľaných literárnovedných harcovníkov, najmä toho rangu, čo ešte nepochopili, že staršia literárna tvorba má v porovnaní s novou svoje špecifické ideové a umelecké zákony, ktoré treba rešpektovať pri jej hodnotení. Autorka sa pri koncipovaní práce neopierala len o bohatú literatúru vzťahujúcu sa k tejto problematike (uvádza ju na s. 181 – 186), ale ju aj dopĺňa alebo koriguje vlastnými postrehmi, ku ktorým dospela pri štúdiu, najmä v súvislosti so žánrami stredovekej kázne.

Štruktúra knižky pripomína veľkolepú sedemposchodovú (či sedemkapitolovú) budovu, ktorú projektoval skúsený architekt a postavili šikovní murári. Prvé poschodie reprezentuje kapitola *Kódexy* – objekty literárno-historického výskumu, druhé kapitola *Kázeň* ako literárny žáner, tretie kapitola *Model stredovekého kazateľa*, štvrté kapitola *Dimenzie stredovekej exegézy*, piate kapitola *Sermo humilis*, šieste kapitola *Henricus de Frimaria*:

Piscatores descenderant a siedme edícia textu *Piscatores descenderant*. Na niektorých poschodiach (či kapitolách) sa nachádzajú menšie alebo väčšie komnaty. Na prvom poschodí je to päť komnát: *Kódex* – objekt rukopisného bádania, *Kodikológia* a literárna história, *Recepcia kazateľskej tvorby v kódexoch slovenskej proveniencie*, *Kníhnica bratislavskej kapituly* a *Henricus de Frimaria: Sermones de tempore*. Druhé poschodie zaujalo osem komnát: *Kľúč k literárnemu jazyku kázne* – rétorika, *Rečnícky prejav*, *Rétorická invencia*, *Rétorika* a poetika, *Rétorika* a kresťanské rečníctvo, *Rétorika* a scholastika, *Stredoveká kazateľská tvorba* a *Ars praedicandi*. Piate poschodie sa uskomnilo s jednou komnatou: *Sermo Piscatorius*. Zato šieste poschodie sa môže popýšiť šiestimi komnatami: *Henricus de Frimaria*, *Zbierka Sermones de tempore*, *Piscatores descenderant*, *Sermo Piscatores descenderant* v kontexte „*artes praedicandi*“, *Sermo Piscatores descenderant* v kontexte stredovekej exegézy a *Sermo Piscatores descenderant* v kontexte „*sermones humiles*“. Okrem toho je na každom poschodí či kapitole množstvo miestností označených štítkom *Poznámky*, v ktorých sa čitateľ môže stretnúť hádam so stovkami dopĺňujúcich údajov, ktoré tvoria hlavne diela citované v texte. Údaje sú tak starostlivo a prehľadne usporiadané, že nemožno zabúdiť, ako sa to stalo v krétskom labyrinte hrdinovi Tezeovi, a ak by sa to náhodou niekomu roztržitému a nepozornému aj prihodilo a zmocnila by sa ho panika, naša milá Ariadna čiže Erika, by mu ochotne podala kľbko nítí, ktoré by ho bezpečne vyviedli von z neprirodzenej situácie.

Nie je možné ani potrebné vypisovať všetky literárnovedné úvahy, ktoré núka Brtáňovej práca. Týkajú sa mnohých problémov, ako je kodikológia, kódexy slovenskej proveniencie, kázňové žánre a ich významní predstavitelia, sermones, homílie, kazateľské príručky, výkladové slovníky, literárne hodnoty kázne, jej dobové estetické meradlá, ars praedicandi, topika, trópy a figúry, teórie kazateľského umenia, model stredovekého kazateľa, exegéza, interpretácia biblického textu, tri druhy štýlu, charakter kázni Henrica de Frimaria,

stavba jeho kázne *Piscatores descenderant* a rozdiely medzi touto kázňou a *Vulgátou*.

Keď som sa prechádzal v jednotlivých komnatách a miestnostiach knižky, dozvedel som sa o sebe, že som urobil „na základe Sopkových súpisov prvú evidenciu druhovej a žánrovej skladby kódexov slovenskej proveniencie“. Preto som si do *Knihy želaní* (nie sťažností) dovolil napísať: Priznávam, že som v dobrom úmysle a zmysle parazitoval na úctyhodných Sopkových kodikologických opusoch, ale nielen na nich, lebo som bol na vohľadoch u mnohých ďalších kodikológov (E. Bartoniek, L. Mezey, P. Radó, R. Szentivány, I. Berkovits, A. Béke, J. Csontos, N. Knauz a iní). Ba čo viac, podnikol som s jedným kufrom a dvadsiatimi perami a poznámkovými blokmi dobrodružnú výpravu po viacerých archívoch a bibliotékach na Slovensku, Česku, Maďarsku, Rakúsku, Poľsku, Nemecku a Rumunsku. Strávil som v nich nespočetné jarné, letné a jesenné hodiny vzrušeným prevracaním stránok a listov originálnych pergamenových a papierových kódexov, kde som pátral predovšetkým po pochmúrne vážnych a žartovne zábavných exemplách, legendách, anekdotách, facéciiach a historkách, aké spríjemňovali neľahký život mnohých generácií vzdelaných, polovzdelaných a celkom nevzdelaných, teda jednoduchých robujúcich smrteľníkov (Rímske príbehy, *Voragineho Zlatá legenda*, *História siedmich mudrcov*, rozmanité žánre exempli z zbierok *Arnolda z Lüttichu*, *Caesaria z Heisterbachu*, *Tomáša z Chantimpré* a *Petra Alfonsa*).

Unavený, ale veľmi spokojný a obohatený o pekné zážitky som sa o niekoľko dní po absolvovaní šiestich poschodí vyšplhal na siedme poschodie (omylom označené ako IV.3). V kročil som do pomerne rozsiahlej komnaty, kde je deponovaná edícia textu kázne *Henrica de Frimaria Piscatores descenderant* – transkripcia latinského textu s jeho reprodukciou a preklad do slovenčiny.

Transkripcia textu svedčí o veľmi dobrej orientácii Brtánovej v paleografickej vede. Pozná jej zákony a vie ich prakticky využiť aj pri prepise ťažkého textu, akým je aj kázeň *Henrica de Frimaria*. Podľa mňa by sa mohli

ináč čítať štyri pozície: in vacuum *ako* in vanorum, resp. (in)vanorum labores, idem debet esse *ako* item debet esse a 2x lingua *ako* lingua.

Neľahký býva preklad latinských textov do slovenčiny, najmä stredovekých. Latinčina je jazyk bohatý na synonymá. Preto určitý pojem, predstava a vôbec nejaká skutočnosť vyjadrená v latinčine by sa mali do slovenčiny prekladať takými jazykovými a štylistickými odtienkami, výrazmi a obrazmi, ktoré adekvátne zodpovedajú svojším a špecifickým charakterovým vlastnostiam dnes mŕtveho, ale vtedy veľmi živého literárneho latinského jazyka. Žiadal by sa čo najpresnejší alebo aspoň čo najbližší preklad, ktorý by vystihol typickú a jedinečnú „duchovnú“ atmosféru originálu. Túto požiadavku sa podarilo prekladateľke dodržať v prevažnej časti preloženého textu. Pravda, aj niektoré výrazy a obrazy by sa v týchto pasážach dali preložiť trochu odlišnejším spôsobom. Zopár príkladov: quorum primum (prvá) – z tých prvá, devotio (modlitba) – oddanosť, zbožnosť, imprecatio (proseň) – želanie, de interpretatione Dei diffidit (nedôveruje prosbám vysielaným k Bohu) – nedôveruje prosbám týkajúcim sa Boha, passio (znášanlivosť) – zhovievavosť, constitit (zakladá sa) – pozostáva, modestia (krotkosť) – umiernenosť, inclaudens (obkľúčiac) – zovrúc, stisnúc.

Viac alebo menej opustila Brtánová túto prekladateľskú metódu vtedy, keď z textu vynechala slová (principaliter) alebo ich doňho vsunula (apoštol kladie – kladie, ustanovuje). Voľnejší alebo menej presný či výstižný je preklad na niekoľkých miestach, najmä na tých, kde sa zabudlo na autorský dobový úzus narábať s biblickými citátmi nezáväzne a vo viac-menej parafrázovanej podobe. Zdá sa, že tu sa prekladateľka dala ovplyvniť slovenským prekladom *Vulgáty*. Niekoľko príkladov: nunc (potom) – teraz, innuitur (začína) – schvaľuje sa, unde psalmus (ako je v žalme) – preto v žalme, effundo in conspectu (uvoľňujem pred tvárou) – rozprestieram pred očami, duplex (dvojaký) – rozdvojený, omnia tuo modo fac (všetko, čo robíš, rob v krotkosti) – ... rob s náležitou mierou, circumcidit (obrezáva) –

okresáva, obmedzuje, patienter ostenditur (jasne nachádza) – vytrvalo ukazuje, objecit et abstergat (zavrhol a odohnal) – zvalil a odstránil, non solum in civitatibus magnis et hominibus nobiles sed etiam in rure pauperibus rusticis et abiectis (nielen vo veľkých mestách urodzeným ľuďom, ale aj na vidieku prostým a neurodzeným ľuďom) – ... a vznešeným ľuďom, ale aj na vidieku chudobným a opovrhovaným dedinčanom, mittit rete (pošle sieť) – hodí sieť, dicit (stená) – vraví, levis (ľahko oblečená) – ľahkomyselná.

Sedemposchodová (či sedemkapitolová) budova Stredovekej scholastickej kázne je pokrytá nevyhnutnou strechou, ktorú tvorí Záver, Pramene a literatúra, nemecké a anglické resumé a Menný register.

Nevšimol som si, či je na streche namontovaný prepychový zvodný alebo obyčajný, ale rovnako zvodný, účinný a fungujúci hromozvod alebo bleskozvod (oba termíny sú prípustné). Napokon ani nie je potrebné takéto bezpečnostné opatrenie, lebo zopár mojich kritických poznámok týkajúcich sa prekladu nemá ničivú silu divo bijúcich hromov a bleskov. Nijako nepoškodí solídne a odborne postavenú budovu. Tobôž nemá v úmysle ju ani v najmenšom znevážiť, lebo Brtáňovej knižka je skutočne veľmi cenným prínosom k poznaniu stredovekej literárnej teórie, jej špecifickej poetiky a kázňového literárneho žánru.

Jozef Minárik

NA PRAHU MILÉNIA. FOKLÓR A FOLKLORISTIKA NA SLOVENSKU. Bratislava, Vydavateľstvo ARM 333 2000. 255 s.

Hoci zborník Na prahu milénia obsahuje tematicky rôznorodé vedecké štúdie, je príkladom takého súboru príspevkov, v ktorom sa prezentujú výsledky interdisciplinárneho výskumu. Knižka popri dedikácii M. Leščákovovi k šesťdesiatinám obsahuje aj jeho výberovú bibliografiu a trojgeneračné vyznanie jubilan- tovi, ktorého autormi sú S. Kovačevičová, P. Liba, Ľ. Herznárová a Z. Veselská. Tvorí

širokú paletu príspevkov, ktorých ústredným motívom je skúmanie vzťahov a súvislostí tradície a kultúry v historickom procese, ale najmä úloha jednotlivca v zložitých peripe- tiách vývinu národného a kultúrneho spo- ločenstva. Hľadanie týchto súvislostí je sympa- tickým otváraním brány do nového milénia. Zborník predstavuje výsledky výskumov z ob- lasti folkloristiky, pričom osvetľuje aj doteraz málo známe skutočnosti z oblasti kultúrnych, historicko-spoločenských a religióznych pro- cesov, ktorých odraz treba hľadať v tradičných hodnotách. Prejavom a nástrojom myslenia, dorozumievania, získavania a ukladania po- znatkov sú synergetické činitele, ktoré nemož- no skúmať bez poznania sústavy všetkých znakov a vyjadrovacích prostriedkov spo- ločenstva, ako na to vo svojom predslove pouká- zala aj editorka zborníka Zuzana Profantová.

Prezentovaný zborník obsahuje osem- násť vedeckých štúdií venovaných súčasným problémom folkloristiky, problematike žánrov (mýtus, rozprávka, povesť, exemplum), ľudo- vému náboženstvu, transformácii ľudovej tradície do literatúry, piesňovému folklóru, žánrom ľudového divadla a súčasným preja- vom obradovosti.

Nad významom skúmania tradičných kultúrnych a národných hodnôt na prahu milénia sa vo svojej štúdii Folklór a folkloris- tika na prahu milénia zamýšľa Zuzana Pro- fantová. Všíma si najmä súčasné postoje k problematike folklóru a folkloristiky, ktoré sú rozporuplné („jednými je ‚okiadzaný‘, inými ‚zatracovaný‘,“ s. 30). Konštatuje, že folklórne tradície nemožno odsúdiť k zániku alebo úpadku, lebo predstavujú pretrvávajúce hodnoty, ktoré nie sú starožitnosťami. Hoci majú pamiatky dávnych časov dnes historickú a dokumentačnú hodnotu, ich bagatelizovaním a znevažovaním sa stráca význam a kontinuita folkloristického bádania aj v globalizačných a celospoločenských aktivitách. Treba pritom zdôrazniť, že existujú aj silné národne oriento- vané hnutia, ktoré folklór a folkloristiku zvy- razňujú. Napriek tomu, že folklór v minulosti slúžil cieľom národného sebauvedomovania a stál pri formovaní národnej identifikácie, nie je propagandou. Treba ho preto vnímať apoli-